

MŰHELY

IMREGH MONIKA

FRANCESCO MONETA RÓMÁBAN KIADOTT BESZÁMOLÓJA ZRÍNYI MIKLÓS 1663—64. ÉVI CSATÁIRÓL

A XVII. század Európája főként az egy-két lap terjedelmű alkalmi nyomtatványokból értesült a magyarországi eseményekről. A díszes, sokszor rézmet-szettel, arcképpel vagy térképpel ellátott, néha verssel kiegészített újságlapok alapozták meg Zrínyi Miklós egész Európára kiterjedő hírnevét is. Legkorábban Új-Zrínyivár építésének kezdetekor, 1661-ben keletkeztek róla külföldön röplapok, lévén, hogy ez volt az első döntő jelentőségű, határozottan támadó lépés a török ellen (Zrínyi ugyanis a legfontosabb török székhely, Kanizsa közelébe tervezte a várat). Új-Zrínyivár építése alaposan felkavarta az ellentámadástól rettegő bécsi udvar kedélyeit, s természetesen útjában volt a töröknek is.¹

Ami Zrínyit igazán ismertté tette, az az 1663-as őszi és a következő évi téli hadjáratról, különösen a kanizsai csatáról szóló beszámolók angol, német, francia, olasz nyelvű sorozata. A reménytelennek tűnő helyzetben, a gyors, és sikeres hadivállalkozás után, az európai közvélemény benne látta a kereszténység megvédelmezőjét, az „egyház védőbástyáját”.

Fölvetődik a kérdés, hogyan jutottak a külföldi nyomdászok a magyarországi hírek birtokába, amikor nálunk ebben az időben nem jelentek meg újságok.

A megoldást Zrínyi szinte kivétel nélkül a nagy nyilvánosságnak szánt leveleiben kell keresnünk. A császárnak és az udvari haditanácsnak címzett levelei másolatát sokszor ő maga csatolta barátainak írt leveleihez, buzdítván őket, hogy azokat környezetükben terjesszék. Nem csak a magyar főurakat kívánta tetteiről értesíteni, de titkára, Vitnyédi István segítségével a velencei hírközlők is tudomást szerezhettek azokról. Zrínyi hírének növekedésével a külföldi kiadók egyre inkább törekedtek megszerezni a róla szóló híreket. Sokszor „egy az egyben” közölték leveleit, többnyire azonban különböző forrásokra (az egyes levelekre, vagy máshol megjelent újságlapokra) támaszkodva saját híradásokat készítettek.²

Ezért fontos tehát feltérképezni Zrínyi hírének európai vándorútját: az újságlapokat, jelentéseket felkutatóval olyan forrásokra bukkanhatunk, amelyek Zrínyi-levelek kivonatai lévén, a gróf esetleg mára már megsemmisült, vagy még ismeretlen írásainak adatait pótolhatják. Így például az e dolgozatban

1 Vö. *Cennerné Wilhelm Gizella*: Zrínyi Miklós, a költő hadjáratainak grafikus ábrázolásai. *Folia Archaeologica*, 1961. 225—237. o.

2 „Hazai újság hiányában publicisztikája a jelentésekbe és levelekbe szorult [...] A széles publicitást jelzik Zrínyi egyes leveleinek külön újságlapokon való nyomtatott kiadásai” — állapítja meg *Klaniczay Tibor*: Zrínyi Miklós. 2., átdolg. kiad. Bp., 1964. 696—699. o.

feldolgozott újságban is szerepel egy eddig ismeretlen ütközet. A hitelességgel persze nem árt óvatosan bánni, mert néha meg-meglődött a szerkesztők fantáziája.

Ezek a nyomtatványok nem csak a nagyközönség kíváncsiságát elégítették ki: egyéb utak, s módok mellett közrejátszottak abban is, hogy Zrínyi anyagi segítséget kapott a pápától és a francia uralkodótól. A hadvezér maga is hangsúlyozta a katona jó hírének fontosságát a *Vitéz hadnagyban*: „Azon légy, vitéz nevet szerezz magadnak, könnyebben munkálkodhatol azután... ha az ellenség te felőled és hadad felől sokat tart, nagy grádiccsal feljebb az te dolgoz; viszont, ha semminek alít, az a confidentia sui, aki őbenne vagyon, vitézséget és bátorságot nevel ő benne.”³ A hírnév ilyen gyakorlati hasznának érvényesülését pedig ezek a röplapok is elősegítették.

Az itt bemutatásra kerülő terjedelmes olasz tudósítás mostanáig várt a földolgozásra; Apponyi *Hungarica*-gyűjteményéből hiányzik, nem említik egyéb bibliográfiák sem.⁴

A Rómában, 1664-es dátummal megjelent beszámoló nyolc lapból áll: címlap, ajánlás, négy és fél lapnyi szöveg és térképmetszet alkotja. A szöveget indító szép iniciálé és a FINE után következő nyomdadísz-fametszet (ami külön elemzésre kívánna) igényes nyomdai kivitelezésre vall. Az eseményeket megvilágító térkép annál provinciálisabb: tájolása 90°-ban elmozdított (a Balaton nagyjából észak—déli irányban húzódik, a helységek, pl. Mohács és Vasvár, lehetetlen helyre kerültek), rajzos részei elnagyoltak; mindenesetre a Zrínyi-harcok ikonográfiájában — a *relatione* illusztrációjaként — éppúgy ismeretlen, mint maga a beszámoló.⁵

A beszámoló magyar fordítása:⁶

„A ZRÍNYI GRÓF ÚR ÁLTAL A TÖRÖKÖK FELETT KIVÍVOTT GYŐZELMEK
IGAZ ELŐADÁSA, A CSÁSZÁR ÓFELSÉGE HADA ÁLTAL ELFOGLALT ÉS
FELÉGETETT HELYEK ÉS HELYSÉGEK FELSOROLÁSÁVAL, VALAMINT KANIZSA
OSTROMÁNAK TÖRTÉNETÉVEL, D [ON] PIETRO D'ARAGONA ÓKEGYEL-
MESSÉGÉNEK, A KATOLIKUS KIRÁLY RÓMAI KÖVETÉNEK AJÁNLVA
RÓMÁBAN

Nyomatott Francesco Moneta által, 1664.

A felsőbbség engedélyével.

Kapható a Piazza Navonán, Carlo Alfani könyvárusnál.

SPANYOLORSZÁG DICSŐ URALKODÓJA FŐMINISZTERÉNEK, DON PIETRO
D'ARAGONÁNAK, AKI A HÓSIÉS BÁTORSÁG ÉS A KERESZTÉNY KEGYELET
LEGKIVÁLÓBB MEGTESTESÍTŐJE, AZ ÖRÖK HÓDOLAT ÉS SZOLGÁLAT NE-
VÉBEN ALÁZATOSAN AJÁNDÉKOZZA, AJÁNLJA, ÉS SZENTELI

Francesco Moneta.

BESZÁMOLÓ

A bátor Gróf Zrínyi oly sokszor aratott már győzelmet az ottomán hadakon a dicső I. Lipót szolgálatában, s mindannyiszor oly nagy merészséggel és szellemi fölényvel vitézkedett, hogy a Kereszténység okkal kezdett abban reménykedni, hogy a mohamedánok mostanában megjósolt eleste az ő keze által fog megtörténni. Ez az oka annak, hogy nem csupán tapssal és csodálattal fogadják a gróf vállalkozásait, de nem találni olyat (a hívőkről beszéltek), aki ne imádkozna és ne tenne fogadalmat érette,

³ *Zrínyi Miklós*: Összes művei. I. k. (Kiad. Klaniczay Tibor.) Bp., 1958. 467—468. o.

⁴ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban őrzött 09/62 leltári számú példányt használtam. Más hazai könyvtárakban való esetleges előfordulását még nem volt alkalmam ellenőrizni. A szövegben elég kevés a nyomdahiba, értelem zavaró csupán az első oldalon az „intese” helyett az „inrese”. A kor latinos helyesírási szokásait tükrözi a „z” helyett „t” („divotione”) és a „christiana”-ban a „h” (mindkettő a második lapon).

⁵ A rézkarc csak önálló lapként megtalálható a Magyar Történelmi Képesarnok gyűjteményében: 5805. T. (*Cennerné W. G.*: [i. m. Kat. 41.] a XVII. század második felére datálja.) Felirata: „VERO DISEGNO DI CANISSA ASSEDIATA dall' armi di S. Mta Cesarea”; metszője: G Piochetti, akiről egyelőre semmit nem tudunk; Moneta esetleg tőle kapta a rézmetszetet. A *Vera relatione* illusztrációjaként való megjelenése nyomán keletkezési évszáma csak 1664 lehet. Elképzelhető, hogy a Történelmi Képesarnok példányát szintén Moneta kiadványából szakították ki.

⁶ Az olasz szöveg értelmezéséhez és fordításához Király Erzsébettől kaptam köszönettel vett segítséget.

az Egyház védőbástyájáért, aki semmiféle veszélytől nem retten vissza, légyen az bármilyen félelmetes; csakhogy megvédje az Egyházat és bosszút álljon érte. Mindezeket megmondolván úgy tartottam, hogy nem maradna dicséret nélkül művem és a kinyomtatásra fordított fáradozásom, ha elterjeszteném a következő híreket; és jól-lehet módomban állna a már elesőben levő Kanizsa ostromának végkimenetelét kívánni, és így kedvesebbé tenni e híreket; nem akartam azonban visszatartani őket; annál is inkább, mert az érintett ostrom eseményei ezekkel együtt nem szorítkozhatnának egy híradás szűk méreteire. Megígérem mindazonáltal az olvasónak, hogy folytatom az elbeszélést, feltéve ha kegyeskednek ezalatt fogadni az elsőt, amely következik.

Újvár [Érsekújvár] elfoglalását követően, és azután, hogy a törökök Nyitrából végre téli szálláshelyükre húzódtak vissza, a Gróf látta, hogy bár a tél igen előrehaladt, zordabbá még nem vált, eltökélte, hogy embereivel behatol az ellenség területére és valamilyen módon megbosszulja a mieink által elszenvedett sérelmeket, amelyek a törökök áthaladásukkor okoztak. Váratlanul arra a szigetre érkezvén tehát, amelyet a Duna és a Dráva folyó fognak közre, nekivágott a Gróf, hogy lerohanja és egészen kifossa azt, mivelhogy az ellenségnek sem ideje, sem bátorsága nem volt ellenállni. De néhány nap múlva, 1663. november 26-án azt a hírt kapta — ahogy ő maga írja az Uralkodónak —, hogy az első Vezír újból egyesítve csapatait már elűzésére indult, és Kottori [Kotor] fölé érkezett, kétezer tatárt vezényelve előre avégből, hogy a Mura nevű folyó fölött készítsék el a hidat, átkelőül a többiek számára. Ez az értesítés arra készítette a Grófit, hogy szétossza az embereit, akiknek száma alig érte el a nyolcezret, a folyó különböző részeihez, maga körül csak háromszáz lovaszt tartva, hogy oda siessen, ahol a szükség kívánja. Mialatt nagy gyorsasággal egy, a többinél gyanúsabb hely felé igyekezett, látta, hogy a jelzett kétezer tatár bejutott a Szigetre. Akkor, észrevéve, hogy felismerték, olyan döntést hozott, amelyet nem annyira a szükség, inkább a bátorság sugallt neki. Az övéihez fordult ezért, azzal bátorítván őket, hogy nincs más kiút, egyetlen reménységük minden remény feladásában rejlik. Olyan hévvel ment a barbároknak, hogy azok, alig tudván egy nyílzáport zúdítani csapataira, megrémülve a gróf szabályjától, fejevesztve a folyó felé menekültek, ahol más menekülő tatárokkal összetalálkozván alaposan összekeveredtek, és a győztesek lovassága oly igen lőtte őket, hogy a Mura a part nagy hosszúságában egy pillanat alatt holttestekkel lett tele. De a Vezír egyáltalán nem rettent meg ezen a pusztításon. Ezt követően ugyanis a gyalogságért küldött, amely jött ugyan, de hiába, mert a Gróf az övétől megerősítve, akik két ágyút hoztak magukkal, elvette a törökök kedvét attól, hogy újból próbálkozzanak; úgy, hogy egész nap és a következő éjjel mindkét részről ágyúzással folyt a küzdelem. Miután az ellenség elveszítette reményét, hogy teret nyerhessen, visszavonult, azzal fenyegetve, hogy még hallat magáról. 1500 ló maradt a mieink birtokában, majd mindet a folyóból fogták ki. Nem is gyűjtöttek nagyobb zsákmányt, mert az ütközet elején a gróf úgy rendelkezett, hogy foglyokat ne ejtsenek.

Ilyen módon visszavervén a törököket a szigetről, és miután a Gróf megbizonyosodott arról, hogy azok nem tudják olyan gyorsan újra megkísérelni a rosszul kezdődött vállalkozást, megpihentetvén csapatait, élve a néhány napos fegyvernagyvással, újból hadirendbe állította az övét azzal a tervvel, hogy végképp megmaradhatna annak a helynek a birtokában. Hosszúra kerekednék a történet, ha föl akar-nám sorolni az összes helyet, amelyek vagy önként megadták magukat a horvátoknak, vagy amelyeket ugyanők kis ellenállásba ütközve elfoglaltak. Számuk elérte a kétezret, beleértve azonban a falvakat is. A legjelentősebbek: Berzence, Babócsa, Barcs, Sásd, Torda, Baranyavár és Mohács várak, amelyeket kifosztván felgyújtot-tak, kivéve az első kettőt, amelyek fontossággal bíró helyek lévén, jól el voltak látva helyőrséggel és hadiszerral. Történtek ezek az ostromok január és február hó-napban, de az utóbbi harmadik napját két dolog tette nevezetessé: ama híd felgyúj-tása, amely Eszéknél kezdődően és a Dráván átmenve nyolc mérföldre terjeszkedett egészen Dárdáig, valamint ama csapatok szétverése, amelyek a hidat biztosították.

Jobban bántotta a Vezírt ennek a hídnak a romja, mint bántották a más helyeken elszenvedett vereségek, és azoknak a csapatoknak a vezetőit, akik miatt a híd el-esett, olyan szigorúan büntette, hogy a kivégzésektől megtizedelt török sereg visz-szavonulásra kényszerült. Elintézettnek látva ezt a részt, a Gróf minden erejével Pécs városa ellen fordult, ahol a helyőrséggel egyesült lakosok el voltak szánva ar-ra, hogy vagy megvédik javaikat, amelyeket hazájukból hoztak, vagy azokkal együtt pusztulnak el. Az utóbbi történt. Ugyanis megrémültek a Gróf nevéől, amely már félelmetessé vált a hitetlenek számára, s a mieink a várost az első rohammal elfog-lalták és fegyverrel lerohanták, néhány napig fosztogatták és végül tüzellelemész-

V E R A
RELATIONE

DELLE VITTORIE OTTENUTE
DAL SIG. CONTE SERINO
CONTRO IL TVRCO,

Con vn racconto di tutte le Piazze, e luoghi presi,
& abbrugiati, e con l'assedio di Canizza,
posto dall'Essercito

DI SVA MAESTA CESAREA,

DEDICATA ALL'ECCELLENZA

DI D. PIETRO D'ARAGONA

AMBASCIATORE DEL RE' CATTOLICO

I N R O M A:

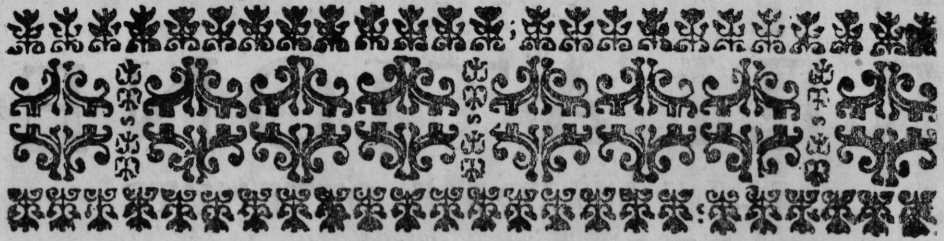
IN ROMA ; Per Francesco Moneta. MDCLXIV.

Con licenza de' Superiori.

Si vendono in Nauona da Carlo Alfani Libraro.

AL MAGGIOR MINISTRO
DEL GRAN
MONARCA
DELLE SPAGNE
DON PIETRO D'ARAGONA
IDEA SINGOLARISSIMA
DELLA VIRTU' EROICA,
E
PIETA' CHRISTIANA.
IN SEGNO
DI PERPETVA DIVOTIONE,
ET OSSERVANZA
HVMILMENTE
DONA, DEDICA, E CONSACRA

Francesco Moneta.

RELA-

RELATIONE.

LE Vittorie, riportate fin qui dal valoroso Conte di Serino contro l'armi dell'Ottomano, sotto i gloriosi auspici di LEOPOLDO I. Imperatore, sono tante di numero, e conseguite con brauura cost grande di spirito, e superiorità di genio, che non senza ragione hà la Christianità raccolto speranza, che la prelagita ne i giorni d'hoggi caduta de' Mahometani, habbia in gran parte à succedere per opera della sua mano. Da qui nasce, che non solamente l'impresa del Conte siano per tutto inrese con applauso, e merauiglia; ma che non si troui (parlo de' fedeli) chi non preghi, e non prometta voti per lui, che fatto antimurale della Chiesa non ricusa pericolo alcuno, sia quanto si voglia spauentoso per difenderla, e vendicarla. Per queste riflessioni giudicai, che non mancherebbe il pregio dell'opra al lauoro delle mie stampe, se diuulgassi le notizie, che seguono; e benchè potessi, con aspettar l'esito di Canizza, già cadente, renderle più gradite, non volsi però trattenerle; tanto più che i successi dell'assedio accennato non potrebbero, insieme con questi, restringersi nell'angustia d'un foglio. Prometto nondimeno à chi legge di continuargli il racconto, purchè si compiacca fratanto d'accettar' il primo, che già comincia.

Essendosi dopo gli acquisti di Neucasel, e di Nitria ritirato finalmente l'essercito del Turco à quartiere d'inuerno, il Conte vedendo, che la stagione, benchè auanzata assai non si era ancora inasprita, risolse colle genti sue proprie d'inoltrarsi nel paese nemico, e di vendicarsi in qualche modo degli oltraggi sostenuti da' nostri nella campagna passata. Portatosi dunque improvvisamente nell'Isola, che formano i due fiumi Danubio, e Draua, incominciò à scorrerla, & à depredarla per tutto, non hauendo hanuto i nemici nè tempo, nè coraggio, d'opporfegli. Ma dopo alcuni giorni alli 26. di Nouembre, dell'Anno caduto 1663. hebbe nuoua, come scriue egli stesso all'Imperatore, che il primo Visir, hauendo di nuouo vnito le sue truppe, si era già mosso per discacciarlo, & arriuato sopra Scotoriua, facendo marchiar'auanti due mila Tartari affin d'apparecchiare su'l fiume chiamato Mura il ponte, che vi conduceuano per il passaggio degli altri. Obligò questo auiso il Conte à distribuir le sue genti, che a gran pena giungenano ad ottomila soldati, in diuerse parti del fiume, e ritenendo solamente appresso di sè trecento caualli, per accorrer doue richie-

richiedesse il bisogno, trouò, mentre con celerità grande andaua per occupare vn posto più sospetto de gli altri, che i duemila Tartari accennati di sopra erano passati nell'Isola. Allhora, auuedendosi già d'esser conosciuto da loro, prese quel partito, che gli suggerì più che la necessitá, il valore, Si riuolse però à i suoi, & essortandogli, poiche non vi era altro scampo, à cercar la salute per mezzo della disperatione, vrtò i barbari con impeto così grande, che dopo il primo tiro de gli archi, atterriti dalla scimitarra del Conte, si posero disordinatamente à fuggire verso il fiume, doue incontratisi con altri Tartari, che già passauano, s'intrigarono di maniera trà loro, e furono nell'istesso tempo bersagliati così fieramente da i Carubini de' vincitori, che la Mura in vn subito, e per vn gran tratto di riuu si vidde piena di cadaueri. Mà il Visir non punto atterrito di quella stragge, mandò, ciò succeduto à chiamar la fantaria, che venne, mà inutilmente; imperciocche rinforzato il Conte tratanto da i suoi, che portarono con esso loro due pezzi d'artiglieria, leuò l'animo à i Turchi di cimentarsi di nuouo; si che per tutto quel giorno, e la notte seguente si contrastò da questa parte, e da quella colle bombarde; ma, disperando finalmente il nemico di potersi più approfittare, ritornò indietro, minacciando di risentirsene. Rimasero in poter de' nostri 1500. caualli, pescati quasi tutti nel fiume; nè si raccolse maggior preda, perche fin dal principio del rincontro s'ordinò dal Conte, che non si facessero prigioni.

Rigetati in questo modo i Turchi dall'Isola, & assicurato il Conte, che nõ poteuano più così prontamente ritentar l'impresa mal cominciata, hauendo prima con la quiete di qualche giorno, ristorato le truppe, si ripose di nouo in campagna con disegno, se potesse di stabilirsi nell'acquistò di quel paese. Riuscirebbe il racconto assai lungo, se volessi far catalogo distinto di tutti i luoghi, che, ò volontariamente si resero a' Croatti, ò furono con poca resistenza occupati da i medesimi, arriuando à fare il numero, compresi però i Villaggi, di due mila. I più considerabili degli altri si scriue che siano Bramiza, Bobonez, Barza, Sorde, Torda, Mahachi, e Barauano castelli, che rimasero, dopo il sacco incendiati, eccettuando i due primi, che per esser posti di conseguenza, furono ben presidiati, e prouisti di monitioni. Succesero queste prese nel mese di Gennaro, e Febraro, ma il terzo giorno dell'ultimo fù segnalato dall'incendio del Ponte, che incominciando da Essech, e trauersando la Drana con le paludi vicine si distendeva per otto miglia di lunghezza infio à Torda, e dalla disfatta de' Tartari, che vi erano per assicurarlo.

Dispiac-

Dispiacque al Visir più la rouina di questo Ponte, che le perdite de gli altri luoghi, e castigò i capi di quelle Squadre, che l'abbandonarono, così rigorosamente, che la Natione offesa dalla multiplicità de' supplicij, si ritirò dall'essercito. Sbrigato il Conte da questa parte si volse con tutte le forze contro la città uominata Cinque-Chiefe, doue i paesani vniti con le genti del presidio si erano risoluti, ò di conseruare i beni, che vi haueuano trasportato dalle patrie loro, ò di perderle, con la vita. Successe l'ultimo. Impercioche atterriti dal nome del Conte, già reso formidabile a gl'infedeli, fù la città presa nel primo assalto, trascorsa col ferro, saccheggiata per alcuni giorni, e finalmente diuorata dalle fiamme. Corse l'istessa fortuna il Castello di Turbech, doue, secondo scriuono molti Autori, vi era sepellito il cuore di Solimano.

Aricchito l'essercito vincitore dalle spoglie di tanti luoghi, che furono ripartite, parlando solamente delle cose di maggior prezzo, in mille carri, nè potendo più mantenersi in campagna, per le neui, che in gran copia già cominciuaano à cadere ordinò il Conte la ritirata. Diuise dunque le sue genti in due parti, e marchiando egli con l'vna, e con l'altra il Conte Pietro suo fratello intese, che i Turchi per vendicarsene, e leuargli, se potessero, le prede, in numero di nouemila veniuano per incontrarlo. Pensò di preuenirgli; onde informatosi, verso il tramontar del Sole del luogo, doue i nemici doucuano alloggiarsi, s'incaminò subito alla volta loro, e fermatosi in poca distanza di quel posto, si pose in aguato per assaltargli nel passaggio. Nè s'ingannò punto; perche prima di farsi giorno i Traci, facendo quella via, caddero nell'imbofcata, nè s'auuidero, senò quando già erano per tutto assaliti. In ogni modo immaginandosi, che non fosse il Conte, si posero alla difesa, e sostennero brauamente l'impeto de' Serinesi; e per vn caso auuenuto mancò poco che non rimanesse con la meglio. Il caso fù questo. Il Conte Pietro, che marchiava, come si è detto di sopra, diuissamente auuisato della mossa del fratello, e disegno di lui, si era ancor'egli la notte istessa per vn'altro camino inulato verso quella parte. Giunse poco poi del combatto incominciato; e perche non s'aspettraua, nè fù riconosciuto, s'attaccarono le sue genti con quelle del Conte. S'auuertirono gl'infedeli del successo; credendo, che fossero i soprauenuti vn'altro squadrone de i loro, raccolsero spirito, e diuenuti più feroci del solito, già si prometteuano la vittoria. Ma rischiaratisi maggiormente l'aria & accorti in i due fratelli dell'errore, gli Ottomani caduti in prouissamente dalla speranza, poco dianzi concepita, commisero la salute delle vite loro alla fuga; ma

ma infelicamente, perche incalzati da i Christiani, per lungo tratto di camino, rimasero la maggior partetagliati a pezzi su la campagna.

Fu grande il danno riceuto da Turchi; ma non fu questo solo; impercioche hauendo i nostri inteso da i prigionieri, che altri sei mila de loro non erano lontani, si partirono subito per trouargli, e trouati gl' inuestirono, e ruppero con maggior danno de' i primi.

Non si raccolse il numero de i morti, perchel' Esercito cedendo alla stagione, continuò la sua marchia, e si ridusse finalmente a quartiere d'inuerno, ma bisogna dire, che l'eccidio fusse notabile, mentre ogni fante dell'armata si prouidde almeno d'un cauallo.

Segnalossi in questi due vltimi combatti il Marchese Frangipani, che desideroso di gloria premea ogni giorno con opere di valore d'accrescerla al maggior segno. Mantiene però a sue spese trà le truppe del Conte vn numero di Caualli cosi considerabile, che nella diuision delle prede, dispensate intieramente all'esercito, gli furono in portione assegnati sopra cento mila feudi. Quali son i successi dell'Isola.

Attese il Conte dopo l'imprese tocche di sopra a sollecitar i soccorsi promessigli dall'Imperatore, & hauendogli finalmente ottenuti, preuenendo l'uscita dell'armi Turche, e dinouo in compagnia de i due Generali Hollach, e Strozzi sortito in campagna. Costa l'Esercito di trentamila combattenti; e sono più giorni che si ritroua all'assedio di Caniza, già cadente. Si scriueranno i successi di questa impresa in vn foglio a parte, ma Intanto, che si procurano le relationi, eccoti vn pegno della promessa.

Dopo hauer i tre Generali nominati di sopra vnite le genti, e dato il guasto al paese intorno a Caniza, si spinsero sopra di quella Città, e s'impadronirno de i Borghi con non poco spauento de gli habitanti, che tentarono poi, insieme con la Garauigione, ma innano, di ricuperarli, ~~dei quali non~~ hauergli anticipatamente rouinati. Aprirno intanto i nostri le trinciere, e strinsero gagliardamente l'assedio da tre parti; di maniera che, espuguate in pochi giorni le fortificazioni esteriori, s'auanzarono con fascinate cosi vicini alla fortezza, che si assicurarono dall'offese del cannone, e de i difensori. In questo mezo si mandano a gli assediati da varie parti soccorsi di monitioni, e di viveri, e vi e noua, che da Gratz doueuanò tra pochi di partirsi molte carche già cariche di 500. scale e di due mila sacchi empiti di lana. A questi auuisi coggiungono, che gli aggressori haueuano, a dispetto d'ogni resistenza, sboccato il fosso, e che il Conte, uscito dalle trincere, hauesse in poca distanza della Città
incon,

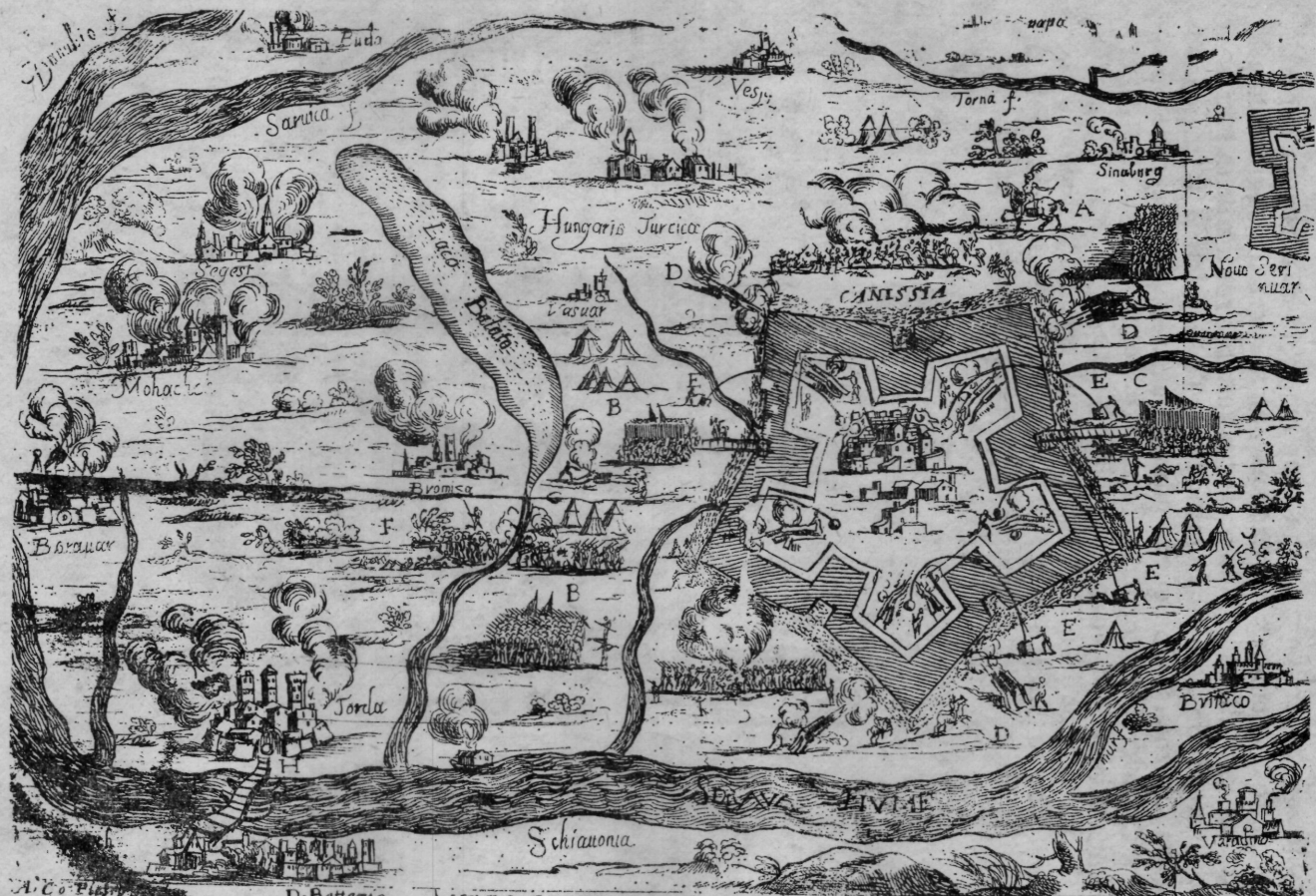
incontrato, e sotto vn conuoglio con morte di quattromila Turchi,
& acquisto d'alcuni pezzi di Cannone, onde atterriti maggiormente i
Cittadini consultauano sulla resa, per evitar la rouina della patria,
che stimauano in altro modo ineuitabile. Tanto si scrisse la settimana
passata da Venetià. Con questo poi s'auisa la resa già succeduta, ma
della Città vecchia, non della fortezza. doue si è ritirato il Balsa per
difendersi come disse, insino all'vltimo spirito.

Corre voce che il Visir, & altri Ottomani' preparano in diuersi luo-
ghi il soccorso; ma si discorre, ò che non debba giunger à tempo, ò
che giungendo sarà disfatto in campagna, e tanto basti per adesso.

I L F I N E.

A. Co. Piani
 B. Co. d'Alto
 C. S. Maria
 D. Batterie
 E. Guali
 F. Bombe

VERO DISEGNO DI CANISSA ASSEDI
 ata dall'Armi di S. Ma. Cesarea

E Rotta data al soccorso de' Turchi
 G. Kpiani uittoriosi S. p. f. chevic

tették. Ugyanilyen sorsra jutott Turbék vára, ahová sok szerző szerint Szulejmán szívét temették.

A győztes hadsereg, amely annyi [meghódított] hely immáron szétosztott zsákmányával gazdagodott (csak a nagyobb értékű dolgokról beszélve: ezer kocsi va-lóval), a hó miatt, amely immár nagy bőséggel kezdett hullani, nem tudott tovább hadikészültségben maradni, ezért a Gróf elrendelte a visszavonulást. Két részre osztotta tehát az embereit; az egyikkel ő, a másikkal fivére menetelve megtudta, hogy a törökök kilencezren jönnek ellene, hogy bosszút álljanak, és hogy ha tudnák, megszerzzék a zsákmányt. Arra gondolt, hogy megelőzi őket, amiért is, miután tájékozódott, rögtön ellenük, az ellenség táborhelyének napnyugati része felé indult; kis távolságra megállva lesben állt, hogy vonulás közben rohamozza meg őket. Nem is csalódott számításában, mert pirkadás előtt a trákok arrafelé menetelve beleestek a csapdába; nem is vették észre, csak amikor már mindenfelől megtámadták őket. Mindenképpen azt gondolván, hogy nem a Gróf lenne az, védekezni kezdtek, és derekasan állták a Zrinyiek támadását, és egy véletlen eseten múlt, hogy kis híján felül nem kerekedtek. Ez történt ugyanis: Péter gróf, ahogy fentebb mondtuk, külön menetelt, értesülve a bátyja lépéséről és tervéről, ő is még azon az éjjelen egy másik úton ugyanarra a helyre indult. Kicsivel a csata kezdete után érkezett oda, és mert nem várták, nem ismerték fel, emberei összeütköztek a Gróféival. Értesültek a hitetlenek a történetekről, és azt hitték, hogy az övéik egy lovasszázada érkezett meg váratlanul, erőt gyűjtöttek és a szokásosnál is ádázabban küzdve már-már a győzelemmel kecsegtették magukat. Hanem amikor jobban kivilágosodott az ég, és a két fivér észrevette a tévedést, az ottománok rögtön elesvén a kevéssel előtte fogant reményektől, szökéssel próbálták menekülni, de sikertelenül, mert a keresztényektől üldözve, szerteszét az egész vidéken, nagyrészt darabokra vágva hullottak el.

Nagy volt a törökök által elszenvedett kár, de nemcsak e fenti, mert megtudván a mieink a foglyoktól, hogy nem messze másik hatezer török tartózkodik, rögtön keresésükre indultak és megtalálván őket rájuk rohantak, és nagyobb kárral pusztítottak, mint az előzőekben.

Nem számlálták meg a halottakat, mert a hadsereg, engedve az évszaknak, folytatta a menetelést és visszahúzódtott téli szállására; azonban meg kell mondani, hogy az öldöklés jelentős volt, s közben a hadsereg minden gyalogos katonája zsákmányolt magának legalább egy lovat.

Ebben a két utóbbi csatában kitűnt Frangepán őrgróf, aki a dicsőséget igen óhajtván minden nap bátor tettekkel növelte hírét nagyobbra. A Gróf csapatai között pedig olyan jelentős számú lovast tart fenn a saját költségén, hogy a zsákmány szétosztásakor, amelyet pedig egészében a hadseregnek osztottak szét, százezer scudo fölött jegyezték a részét. Ezek történetek a szigeten.

A Gróf a fentebb említett hőstettek után sürgette az uralkodó által ígért segélyeket, és miután végre megkapta azokat, megelőzve a törökök vonulását, újra hadjáratba indult a két tábornok, Hohenlohe és Strozzi társaságában. A sereg háromezer harcost számlál, és már több napja ott tartózkodik az immár elesőben levő Kanizsa ostrománál. Ennek a haditettnek az eseményeit külön tudósításban fogjuk megírni, de addig is, míg a jelentéseket megszerezzük, íme az ígért záloga.

Miután a három fent említett tábornok egyesítette csapatait és fölperzselté Kanizsa környékét, a város fölé értek és birtokukba vették a külső részét, nem kis reműletére a városlakóknak, akik aztán a helyőrséggel közösen hiába kísérelték meg azt visszaszerezni, azon keseregvén, hogy nem rombolták le előre. Közben a mieink átvágták a sáncokat és három oldalról bátran ostromgyűrűt zártak oly módon, hogy miután néhány nap alatt bevették a külső erődítményeket, vesszőfonatokkal olyan közel nyomultak az erődhez, hogy a védőktől és az ágyúzástól biztosítva voltak. Mindeközben különféle részekről segélyt küldenek hadiszerből és eleségből, és az a hír járja, hogy néhány nap múlva Grácból sok társzekér indulna ötszáz ostromlétrával és kétezer gyalgójával töltött zsákkal megrakottan. Hozzáteszik ezehez a tudósításokhoz, hogy a támadók minden ellenállás ellenére átkeltek a várárkon, és hogy a Gróf, kitörve a sáncok mögül, a várostól kis távolságra egy szállítmányt haddal föl-tartóztatott és négyezer törököt megölt, valamint zsákmányolt néhány darab ágyút. Mindezek miatt a városlakók, még inkább megrémülve, a fegyverletételről tanácskoztak, hogy elkerüljék pátriájuk pusztulását, amelyet más módon elkerülhetetlennek tartottak. Ennyit írtak az elmúlt héten Velencéből. Így adjuk hírül a már megtörtént fegyverletételt, de csak a régi városét, nem az erődét, ahova a basa visszahúzódtott, hogy, ahogy mondta, utolsó lehetéig védekezzen.

Az a hír járja, hogy a Vezír és más ottománok különböző helyeken a segítséget készítik elő, de beszélik, hogy vagy nem fog időben odaérkezni, vagy menet közben fogják széttúzni, és ennyi legyen is elég mostanra.

VÉGE

A *Vera relatione* összeállítója és kiadója kérdésében a címlap nem igazít el megnyugtatóan. Az „In Roma per Francesco Moneta, 1664. Con licenza de superiori” impresszum Francesco Monetát nyomdászként jelöli, ugyanakkor utal a címlap arra a helyre és névre is, ahol és akinél a röplap megvásárolható: „Si vendono in [Piazza] Nauona da Carlo Alfani libraro.” Carlo Alfani eszerint csak a Piazza Navona híres könyvesboltjainak egyikét vezethette (a Navonán árulták Zrínyiék 1636. évi római guidáját is)⁷ s Monetától kaphatta árusításra a *Vera relationé*-t. Francesco Moneta írja alá az „Al maggior ministro del gran Monarca delle Spagne Don Pietro d' Aragona” szövegű ajánlást is, de ez még nem jelentheti feltétlenül szerzőségét; aláírtak ilyen ajánlásokat régen a nyomdászok is. Esetünkben az látszik valószínűnek, hogy Francesco Moneta egyszemélyben kiadó és összeállító is. Tekintettel arra, hogy a XVII. századi olasz könyvkiadás hatalmas anyagának modern könyvészeti feltárása még csak most indult meg és az abc rendben sorra vett szerzők névsora a B betűvel kezdődők végénél tartósan stagnál,⁸ Moneta írói és kiadói működését a későbbiekben kell megpróbálnunk felderíteni. Az bizonyos, hogy neve hiányzik a bibliográfiailag számon tartott olasz írói életrajzgyűjteményekből.⁹

A kiadó és a szerző kétségkívül a római hírbeszerzők és -terjesztők egyike volt. Azt is mondhatnánk, hogy élvezetes a stílusa — ha a frappáns, anekdota-szerűen előadott csataleírások teljes egészében az ő munkái lennének. A lendületes, fordulatos történetek egy része azonban jórészt Zrínyi mesterien megfogalmazott leveleiből való. Ezt bizton állíthatjuk a november 27-i csata elbeszéléséről, amely Zrínyi I. Lipótnak november 28-án, Légradról keltezett latin nyelvű levelének olasz fordítása (természetesen a személyragok megváltoztatásával). A röpiratban ez a töredék Zrínyi magasztalása és a csata előzményei, valamint indítékának ismertetése után következik.

A Monetához hasonló szerzők fő feladata tehát inkább az adott szövegek, szövegrészletek egybeszerkesztéséből állott: vagy ha csak egy hírt közöltek, a bevezetés, valamint a gróf pár szavas dicsőítése volt a munkájuk. A címlapon is feltüntetett ajánlásán kívül még egy teljes lapot szentel ennek Moneta. De bármennyire is Zrínyi hőstetteiről szól a beszámoló, politikáról lévén szó, tükröznie kell a tekintélyviszonyokat: legnagyobb betűkkel a császár és a spanyol főminiszter-nagykövet neve szerepel, közepes nagyságúval Zrínyié, végül (az utolsó sorban) apró bolhabetűkkel a hírterjesztő-nyomdász Monetáé.

Francesco Moneta a legkézenfekvőbb, a kronologikus szerkesztésmódot választotta.

Mielőtt a szöveget értelmeznénk, röviden összefoglaljuk, miről esik benne szó: elsőként szerepel Zrínyi magasztalása, majd a november 27-i csata; az 1663—64-es téli hadjárat eredményei, az eszéki híd, Pécs és Turbék kiemelésével; a hadjárat befejeztével a török bosszúra indul, de Zrínyi megelőzi, Péter is tudomást szerez erről, bátyja megsegítésére indul; félreértés jó véggel; Frangepán dicsérete; a kanizsai események; előrejelzés a török állapotáról.

Az 1663. november 27-én lezajlott ütközetről Moneta Zrínyi több másolatban és nyelven ismert, egyéb külföldi jelentésekbe is belekerült levelének közlé-

⁷ Vö. *Király Erzsébet—Kovács Sándor Iván*: „Adria tengernek fönnforgó habjai.” Tanulmányok Zrínyi és Itália kapcsolatáról. Bp., 1983. 17. o.

⁸ Vö. *Suzanne et Paul-Henri Michel*: Repertoire des ouvrages imprimés en langue italienne au XVIIe siècle. Vol. I. „A—BA”; vol. II. „BE—BZ”. Firenze, 1970., 1979. (Biblioteca di Biografia Italiana, LIX; LXXXVII.)

⁹ *Luigi Ferrari* nagyszabású névtára nem említi: *Onomasticon. Repertorio degli scrittori italiani dal 1501 al 1850*. Milano, 1947.

sével tájékoztat. Miben tér el a két szöveg egymástól? Moneta tud arról, hogy Zrínyi alig nyolcezer emberrel rendelkezett amikor a törökök támadtak, holott erről a *Vera relatione*-ban is említett levél nem értesít.¹⁰ A figyelmeztető mozgásröpről a röpiratból marad ki. Zrínyi a diadalt Isten jóakarátának és segítségének tulajdonítja, mintha a tatároknak szinte a magyarok közbelépése nélkül inukba szállt volna a bátorságuk: „Az Isten pedig megmutatta, hogy a keresztények ügyét szíven viseli: elvette az ellenség erejét és bátorságát.” Az olasz elbeszélő szerint ez természetesen Zrínyi érdeme: „*Olyan hévvel ment a barbárokhoz, hogy azok, alig tudván egy nyílzáport zúdítani csapataira, megremülve a Gróf szablyájától, fejvesztve a folyó felé menekültek.*”

A mennyei segítséget Zrínyi csupán kihasználja: „Én sem szalasztottam el az alkalmat, hanem keményen üldöztem őket...” A különbség itt nyilvánvalóan a szövegek helyzetéből adódik: a császárral szemben kötelező a szerénység, a népszerűsítő röplap célja pedig a dicsőítés.

Eltérés mutatkozik a hadizsákmányra vonatkozó adatokban is. Zrínyi levele 1000 körüli lovat említ. A *Vera relatione* határozottan 1500-ról tud: „1500 ló maradt a mieink birtokában.” Francesco Moneta kétségkívül a hatásos túlzás módszerével másítja meg, amit Zrínyinél olvasott.

A Zrínyi-levél és a *Vera relatione* egyik megegyező epizódját Széchy Károly nem kommentálja pontosan. „A Vezír egyáltalán nem rettent meg ettől a pusztítástól. Ezt követően ugyanis a gyalogságért küldött” — olvassuk a *Relatione*-ban. Ugyanez Zrínyinél: De a vezérük egyáltalán nem remült meg katonái pusztulásának láttára, hanem a gyalogságért küldött.” Ezzel szemben Széchy így ír: „Ali zavartan, az ijedtségtől megigézve nézte a romlást, aztán gyalogságát támadásra rendelte.”¹¹ Ez azért különösen érdekes, mert Széchy láthatóan az egész csataleírást Zrínyi nyomán fogalmazta meg. A félrefordításon kívül elképzelhető persze a tudatos alakítás is: Széchy az ellenséget még gyávábbnak kívánta ábrázolni. Ez azonban felesleges erőfeszítés, hisz maga Zrínyi is többször él azzal a megfontolással a *Szigeti veszedelemben*, hogy a merészebb ellenfél ellen diadalmasabb a győzelem. A Széchy-kommentár apró ferdítése jellemző Zrínyi megítélésének XIX. század végi állapotára, történetírásunk akkori felfogására: a gyűlölt török csak gyáva ellenfél lehet...

De térjünk vissza beszámolóink folytatásához. Hogy a római nyomtatvány 1663 novemberétől 1664 májusáig több mint fél évet foglal magába, abból nemcsak az következik, hogy hosszabb, mint a friss híradások, hanem az is, hogy — különösen a téli hadjárat tekintetében — áttekinthetőbb, összefoglalóbb jellegű. Sajnos, nem tudjuk, hogy a határozott stratégiai célt szolgáló, fergete-

10 Vö. Zrínyi Miklós: Összes művei. II. k. *Levelek*. (Kiad. Csapodi Csaba.) Bp., 1958. 337—339., 566—569. o. A levél elterjedtségéről lásd Klaniczay T.: i. m. 697., 699. o. Király Erzsébet hívta fel figyelmemet a *Relatione* eme fordulatainak eredetére: „Az övéhez fordult ezért, azzal bátorítván őket, azzal bátorítván őket, hogy a had többi részének átkezelésére széles hidat verjenek. Hősünk éppen várán kívül a szigetet kerülte, amikor egyszerre az egyik őrszem vészmozgásra megdördült, s ő arra tartott, amerről a lövés az ellenséget jelezte. Kétezer tatár már ott volt az innessó parton. Szorultságában, mikor szigetet már megszállva, magát veszendőben látta, nem gondolhatott elvonulásra, népe összegyűjtésére; hanem az erők aránytalanságával nem törődve, vitézül és elszántan, 300 föllekesített lovasával a tatárság közé vágott, mely olyan sűrű nyílzáporral fogadta őket, hogy a levegő pillanatra elborult, de rohamukat föl nem tartóztatta. Példájára vitézei, Isten segítségével, oly erővel és bátorsággal kaszaboltak, hogy villogó szablyáik alatt a tatár halomra hullt, vagy megfélemedve a folyó felé iramlott. A hordozható hídon, ezen a gyenge és keskeny alkotványon, a menekülők azokra estek, kik segítségükül jöttek; s kavarodva, torlódva, mind a két felől szaporodva, nyomakodva gomolyogtak együtt. Mint a kicsapó ár a medrében, nem férték meg a hídon hanem nagy csapatokként zuhogtak a Murába, mely emberrel és lóval annyira megtelt, hogy a víz többé nem látszott. Csak kevesen vergődtek a túlsó partra, nagyobb részük elmerült vagy elvérzett; mert Zrínyi megparancsolta, hogy senkit élve ne hagyjanak. Többet ezer lónál fogtak ki a habok közül, a többi ott pusztult, s a folyó halottól, dögtől, vértől megdagadt. Ali zavartan, az ijedtségtől megigézve nézte a romlást, aztán gyalogságát támadásra rendelte: de már ekkor Zrínyinek is megérkezett 300 gyalogja, két kisebb ágyúval, s összefutott katonasága mindenfelől és egész álló napon, egész álló éjjel visszavetette minden átkelő kísérletét.”

11 Széchy Károly: Gróf Zrínyi Miklós (1620—1664). V. k. Bp., 1902. 57—58. o. Széchy Zrínyi levelét nem szó szerint idézi, hanem kedvelt módszerével kivonatolja, tartalmát némi romantikus színezéssel elbeszéli: „Ali Kotorinnak jött, hordozható hidat hozva magával, amelyet a tatárok a vízen gyorsan átvetettek, hogy a had többi részének átkezelésére széles hidat verjenek. Hősünk éppen várán kívül a szigetet kerülte, amikor egyszerre az egyik őrszem vészmozgásra megdördült, s ő arra tartott, amerről a lövés az ellenséget jelezte. Kétezer tatár már ott volt az innessó parton. Szorultságában, mikor szigetet már megszállva, magát veszendőben látta, nem gondolhatott elvonulásra, népe összegyűjtésére; hanem az erők aránytalanságával nem törődve, vitézül és elszántan, 300 föllekesített lovasával a tatárság közé vágott, mely olyan sűrű nyílzáporral fogadta őket, hogy a levegő pillanatra elborult, de rohamukat föl nem tartóztatta. Példájára vitézei, Isten segítségével, oly erővel és bátorsággal kaszaboltak, hogy villogó szablyáik alatt a tatár halomra hullt, vagy megfélemedve a folyó felé iramlott. A hordozható hídon, ezen a gyenge és keskeny alkotványon, a menekülők azokra estek, kik segítségükül jöttek; s kavarodva, torlódva, mind a két felől szaporodva, nyomakodva gomolyogtak együtt. Mint a kicsapó ár a medrében, nem férték meg a hídon hanem nagy csapatokként zuhogtak a Murába, mely emberrel és lóval annyira megtelt, hogy a víz többé nem látszott. Csak kevesen vergődtek a túlsó partra, nagyobb részük elmerült vagy elvérzett; mert Zrínyi megparancsolta, hogy senkit élve ne hagyjanak. Többet ezer lónál fogtak ki a habok közül, a többi ott pusztult, s a folyó halottól, dögtől, vértől megdagadt. Ali zavartan, az ijedtségtől megigézve nézte a romlást, aztán gyalogságát támadásra rendelte: de már ekkor Zrínyinek is megérkezett 300 gyalogja, két kisebb ágyúval, s összefutott katonasága mindenfelől és egész álló napon, egész álló éjjel visszavetette minden átkelő kísérletét.”

ges iramú, háromhetes hadivállalkozás részeredményeiről maga Zrínyi tájékoztatta-e levélben a nagyvilágot, s ha igen, készültek-e saját szövegéről friss híradások. Az bizonyos, hogy írt két beszámoló levelet latinul: egyiket Babócsáról, 1664. február 11-én a Haditanácsnak; másikat Csáktornyáról, február 19-én Lipót császárnak címezte. Az előbbiből Párizsba és a Vatikánba is került másolat, az utóbbinak csak hazai másolatait ismerjük.¹² A téli hadjárat és a kanizsai ostrom röpiratirodalma rendkívül gazdag, főként német és angol jelentések készültek az eseményekről,¹³ de hogy ezek közül mi jutott el (és milyen nyelvi közvetítéssel) Francesco Monetához, az mindaddig kideríthetetlennek látszik, amíg nem készül el a Zrínyivel foglalkozó nemzetközi híradások, beszámolóok, újságlapok, történeti munkák összehasonlító felmérése. Amihez tehát Moneta beszámolóját jelenleg viszonyíthatjuk, az a két említett Zrínyi-levél, ezekre azonban a római hírszerző nem hivatkozik. Említi viszont Moneta velencei informátorát: „Ennyit írtak az elmúlt héten Velencéből.” Ezek a Velencéből Rómába küldött tájékoztatók követjelentések, vagy önálló újságlapok tudósításaira vezethetők vissza, s megfogható közvetítő forrás híján végső soron Zrínyi ezúttal csak néhány mondatos levélbeli beszámolóival is összevetethetők.¹⁴

Moneta *Vera relatione*-jének ez a második szerkezeti egysége így tagolható: felsorolás; az eszéki híd felégetése; Pécs és Turbék ostroma. Ezzel szemben Zrínyi Lipót császárhoz írt levele nem emel ki semmit, a nyugodt hangú beszámoló rendező elve az időrend: „Kegyelmes Uram, Főléged győzelmes fegyverei most tértek vissza nagy szerencsével és eredménnyel szinte a török területeknek a szívéből. Amit ott véghez vittek és elértek, a következő: Berzencét és Babócsát említésre méltó veszteség nélkül bevettük és most is tartjuk. Azután tovább előrehaladtunk, elfoglaltuk és fölégettük Barcsot a Dráva mellett, Turbékot Szigetvár közelében. Innen még tovább nyomultunk, rajtaütéssel hatalmunkba kerítettük és tűzzel elpusztítottuk Pécs városát, de a tél hidege megfosztott minket magának a várnak birtokától. Ezután Eszék felé haladtunk előre, azt a híres és igazán királyi hidat fölégettük, a hidat védő Dárda várával együtt. Innen visszatérve elhamvasztottuk a palánkkal együtt Baranyavárat és Sásdot. Az összes tatár, aki ebben a tartományban volt, mind eltűnt. Menekülés közben nagy veszteséggel úsztattak át a Dunán. A falvakat mind megsemmisítettük tűzzel, egyszóval tönkretettük az egész tartományt [...] Visszatértünkben Segesdet is elfoglaltuk és megszállva tartjuk. Ha azt a három helyet, Kegyelmes Uram, egy kissé tartani tudjuk, Kanizsa magától elesik, mivel hogy Törökországgal nem közlekedhetik.”¹⁵ A Haditanácsnak írt, egy héttel korábbi levél csupán Pécs ostromát teszi Barcs és Turbék elé, s már említi Segesd elfoglalását, egyébként megegyezik a császárnak szóló tájékoztatással. Mindkét levél befejezése Zrínyi ismeretes stratégiai elképzelésére céloz: ha az elfoglalt helyeket tartani tudják, Kanizsa elesik magától, mert elvágták a hódoltsági területektől. A kanizsai kudarc okait tisztázó emlékirata megismétli ezt a gondolatot: „Amikor tehát a téli hadjáratot szerencsésen befejeztük és elfoglaltuk Babócsát, Berzencét, Segesdet, fölgyújtottuk az eszéki hidat, körös-körül elpusztítottuk a tartományt, s úgy látszott, itt az alkalom Kanizsa ostromára és a stájerországi határvidék hatvanhárom éves igájának lerázására, azt gondoltam, kötelességem, hogy alázatos javaslatot tegyek erre.”¹⁶

A *Vera relatione* nem törekszik az őszi és a téli hadjárat, valamint a kanizsai ostrom egymás feltételeiként való magyarázására. Ilyen perspektivikus összefüggések érzékeltetése vagy hiányzott Francesco Moneta forrásaiból, vagy

12 Zrínyi M.: Összes művei. II. k. Levelek. Id. kiad., 343–348., 571–575. o.

13 Vö. Hubai Ilona: Röplapok, újságlapok, röpiratok 1480–1718 az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp., 1948 135–147. o.

14 Széchy K. (I. m. 69.) az események leírásához hasonlóképpen Zrínyi leveleit, illetve Ortelius krónikájának 1665-ös bővített kiadását használja forrásként.

15 Zrínyi M.: I. m. 346–347. o.

16 Uo. 363. o.

pedig nem tartotta érdemesnek kiemelésüket; őt és olvasóit mindenekelőtt a pogány visszasszorításának eseményei érdekelték. A Turbékon feldúlt Szulejmán-síremlékről és az északi híd felgyújtását követő török táborbeli megtorlásról viszont Zrínyi leveleiben nincs szó. Ezek az értesülések is Moneta közvetítő velencei forrásaiból valók.

Francesco Moneta beszámolójának következő részlete teljesen elüt az eddigiektől: az egymással véletlenül kardra kelő két Zrínyi fivér története is velencei hír, mi több: anekdota lehet; esetleg Moneta színező, csattanós betoldása. Ha mégis igaz volt, sehogyan sem lett volna beilleszthető Zrínyi leveleibe. Megjegyzendő még: amennyiben valós adatokon nyugszik a beszámoló, egy, illetve két eddig ismeretlen csatára derült fény. Feltűnő, hogy a római nyomtatvány ezúttal nem említi helynevet, bár az elmesélt történetnek némi hitelt kölcsönöz a vázolt helyzet valóságossága: Zrínyi pirkadat előtt támadja meg a törököt, öccse, Péter is csak kicsivel a csata után érkezik. Mivel ez az akció Péter külön kezdeményezése volt, Miklós emberei nem számíthattak rá, hogy esetleg az ő csapataival kerülhetnek szembe. Hasonlóképpen nem a mesélő kedvből vagy a nagyrabecsülésből eredő túlzás, hogy „a trákok... azt gondolván, nem a Gróf lenne az, védekezni kezdtek és derekasan álltak a Zrínyiek támadását, és egy véletlen eseten múlt, hogy kis híján nem kerekedtek felül.” Klaniczay Tibor említi a tévhit fordítottját: „jellemző, hogy a párkányi csatában foglyul esett magyarokat és németeket a törökök különösen aziránt faggatták, hogy hol van Zrínyi jelenleg és mekkora erővel rendelkezik. Annyira általános volt a Zrínyitől való félelem, hogy amikor augusztus elején a tatai várórság egyik különítménye rajtaütött az esztergomi török tábor előőrsein, nagy kavarodás támadt, mert azt hitték, hogy a támadók Zrínyi emberei.”¹⁷

Frangepán Ferenc hősiességének kiemelése Moneta velencei értesüléseinek forrásvidékét Zrínyi Péterhez közelíti: Frangepán ugyanis az ő sógora volt, s szerepel a Zrínyi Péter győztes otocsáci csatájáról megjelent velencei röpiratban is.¹⁸ (Későbbi adat, de ide vonható: Zrínyi Péter 1664 szeptember közepén „feleségét, Frangepán Katalint Velencébe küldte De Bonsy francia követhoz és rajta keresztül juttatta el újabb szövetségi javaslatát XIV. Lajoshoz.”¹⁹

A kanizsai ostromról kevés adat volt Moneta birtokában, ezért a Velencéből beszerzendő jelentésekre hivatkozik, előljáróban azonban a birtokában lévő híreket írja le: Kanizsa külső várának fölperzselését, a külső város elfoglalását, és a grazi tanács segélyküldeményét. Megemlíti még egy portyázást is: Zrínyiek egy négyezer fős menetet támadtak meg.

Ezeknek a részleteknek a forrásai Zrínyi-levelek még közvetve sem lehetnek, mert de Bonsynak, illetve VII. Sándor pápának írva május 19-én, illetve 21-én csak egy-egy mondatot vet papírra Kanizsáról,²⁰ a Lipóthoz címzett emlékirat pedig későbbi, mint a Moneta-tudósítás.

A *Vera relatione* Kanizsával kapcsolatos adatai alapján arra következtethetünk, hogy Moneta 1664 május közepéről szerezhette utolsó híreit. Ekkortájt jelenhetett meg maga a *relatione* is, ha ugyan már nem június 2-a után, amikor az ostrom szégyenteljesen abbamaradt.

¹⁷ Klaniczay T.: i. m. 743. o.

¹⁸ Vö. *Peták Eleonóra*: Illusztrált velencei röplap Zrínyi Péter 1663. október 16-i csatájáról.

¹⁹ Klaniczay T.: i. m. 789.

²⁰ Zrínyi M. Összes művel. II. k. Levelek. Id. kiad., 356–358. o.